

La Courtine

Andere Tijden 22 februari 2001

Tijdvak: jaren 1960

Beste Ouders, Lieve Ine

“Beste ouders, lieve Ine”, zong Rijk de Gooyer in 1964 in het liedje ‘Brief uit La Courtine’ geschreven door Eli Asser. Het werd een hit, tot op de dag van vandaag wordt La Courtine nog steeds geassocieerd met het liedje. Weinigen weten echter nog dat La Courtine tussen 1959 en 1964 een viertal maanden per jaar ‘bezet’ werd door tienduizenden Nederlandse militairen (parate troepen en ‘herhalers’), die een aantal weken doorbrachten in een Franse kazerne op het Plateau de Millevaches, een van de armste streken van Frankrijk..

DE AANLEIDING

Het is 1958. Op zeven kilometer van de het Duitse stadje Paderborn ligt het dorpje Sennelager, waar het Britse bezettingsleger permanent is gehuisvest. Vlakbij ligt een gebied van enkele honderden vierkante kilometers dat als oefenterrein dient. In het midden van dit gebied staat de zgn Hitlerturm, een massief stenen toren, van waaruit de Führer ooit keek naar oefeningen van zijn Duitse leger.

Sinds enkele jaren mag de Nederlandse Koninklijke Landmacht 55 dagen per jaar gebruik maken van het oefenterrein bij Sennelager. In Nederland is namelijk geen oefenterrein te vinden waar het leger naar hartelust de paraatheid van zijn infanterietroepen kan testen, omlijst met tankdemonstraties en -operaties en luchtmachtaanvallen. De tanks oefenen weliswaar eens per half jaar in Hohne en Munsterlager, twee dorpjes te zuiden van Bremen, maar in Sennelager kan de werkelijkheid van een oorlog worden nagebootst. Ongekende mogelijkheden voor slechts één miljoen gulden per jaar exclusief transportkosten, ook ongeveer een miljoen.

Als begin oktober 1958 de Nederlandse troepen naar huis vertrekken, wordt officieel bekend gemaakt dat de zojuist gehouden oefening waarschijnlijk de laatste is in Duitsland. Het oefenterrein bij Sennelager zal in de toekomst gebruikt gaan worden door het nieuwe Westduitse leger. Het Nederlandse leger moet op zoek naar een nieuw oefenterrein, ook al omdat Nederland vanaf 1959 een legerkorps krijgt met twee parate divisies, aangepast aan atoomoorlogvoering, uitgerust met zware artillerie.

Wat betreft de oefeningen met tanks vindt Defensie in eigen land een oplossing. Vanaf september 1958 wordt gebruik gemaakt van een tankschietbaan op Vlieland. Bij Amersfoort, op de Vlasakkershei, is een net van betonbanen in aanbouw voor het individueel oefenen van tankchauffeurs. Maar oefeningen met gevechtstroepen blijft een ‘brandend vraagstuk’, zoals een kolonel van de generale staf het noemt.

Half oktober 1958 reist een militaire missie o.l.v. generaal majoor P. Gips naar Frankrijk en bezoekt daar een aantal oefenterreinen. Al in 1956 hadden de Fransen gesuggereerd dat gebruikmaking van Franse oefenterreinen door het Nederlandse leger tot de mogelijkheden behoort. In principe wordt met de Franse legerleiding afgesproken dat Nederland jaarlijks over een van die oefenterreinen de beschikking kan krijgen. Uiteindelijk valt de keuze op La Courtine, een legerplaats in het midden van Frankrijk, met een oefenterrein van ca. 70 vierkante kilometer, waar alle soorten gevechtsoefeningen kunnen worden gehouden. De Franse legerplaats is vrijgekomen omdat een gedeelte van de Franse troepen noodgedwongen naar Algerije zijn afgereisd.

DE VOORBEREIDING

In januari 1959 maakt het ministerie van defensie bekend dat in de periode tussen 4 juli en 2 november duizenden militairen in vier oefenperiodes van drie weken La Courtine zullen bevolken. Vanaf dat moment verschijnen er regelmatig artikelen in Nederlandse kranten over de toekomstige pleisterplaats van 'onze' militairen. De algemene tenor van de artikelen is positief; het thuisfront wordt opgewarmd. De Gelderlander van 12 mei 1959 meldt:

“La Courtine zelf is een onooglijk plaatsje van ongeveer 1000 inwoners, waar men de indruil krijgt dat de belangrijkste bron van inkomsten wordt gezocht in het (zeer kleine) cafébedrijf. Het ligt 100 km afstand west van Clermont Ferrand en evenver oost van Limoges. De bevolking is in die buurt buitengewoon arm, hetgeen dan ook duidelijk in kleding en behuizing tot uiting komt. Hygiëne kent men er vermoedelijk alleen van horen zeggen (...) Wat ons ter plaatse echter het meeste trof waren de mogelijkheden welke het oefenterrein onze troepen biedt en de werkelijk schitterende natuur in deze streken. Het terrein ligt zelf op 800 meter boven de zeespiegel doch, het moge eigenaardig klinken, wij dachten aan ons Zuid Limburg, zij het meer begroeid en tussen de heuvels op sommige plaatsen voorzien van zeer kleine en ongevaarlijke moerasjes. Het biedt mogelijkheden voor gevechtsgroepoefeningen, waarbij een bataljon tanks, in samenwerking met infanteriebataljons kan optreden in alle soorten van gevecht en gesteund door artillerie”

Op 8 juni geeft Defensie een persconferentie en de volgende dag berichten de kranten dat de totale expeditie, waaraan ca. 30.000 militairen deel zullen nemen, ongeveer 5 miljoen gulden zal gaan kosten, volgens de legerleiding aanzienlijk minder dan de kosten die gemoeid waren met de oefeningen in Duitsland. Voorts wordt bericht dat de heenreis van ca. 900 km. drie dagen zal duren en dat er ca. 1000 voertuigen naar de tocht zullen maken. Via de Noordfranse stad Mourmelon (in de buurt van Reims) waar op de eerste dag een bivak wordt opgeslagen, gaat de reis de tweede dag 343 km verder, naar Bourges waar in een groot tentenkamp wordt overnacht. De derde dag is, na een tocht via La Chatre en Aubuisson, het einddoel La Courtine bereikt. De tanks zullen medio juni al worden vervoerd per trein.

In La Courtine, zo meldt defensie, zal Nederlands worden gegeten met Franse ingrediënten; er zal hagelslag worden ingevoerd. Voorts zullen er Nederlandse kranten, tijdschriften en sigaretten te krijgen zijn en in de weekeinden wordt er gezorgd voor cabaretvoorstellingen, films en excursies. De mannen in La Courtine kan men vanuit Nederland schrijven per veldpost..

Ieder soldaat ontvangt een boekje met de titel “Tour de France. Uitgave voor alle militairen die in La Courtine gaan oefenen”, met wetenswaardigheden en een beknopte woordenlijst. Tot slot wordt meegedeeld, dat de Nederlandse militairen een extra toelage krijgen per dag en wel voor soldaten fl. 2,25 en voor officieren oplopend tot fl. 6,25 per dag.

De infanterie begint met compagnie manoeuvres, waaraan ook een peloton tanks deelneemt. Dan volgen twee bataljonsoefeningen, waarbij de opmars, de aanval en verdediging wordt geoefend. Tanks en artillerie zullen hier ook aan meedoen. Het sluitstuk van een trainingsperiode vormt een oefening met de gehele gevechtsgroep, die onafgebroken vier dagen zal duren, waarbij alle wapens worden ingeschakeld en waaraan ook de luchtmacht deelneemt

HET VERTREK, 2 JULI 1959

In diverse groepjes vertrekken in juni ca. 3300 man in 760 voertuigen, om vast de voorbereidingen te treffen, waaronder de kwartiermakers en technisch personeel. Ook zijn de manschappen van de 12^e gevechtsgroep reeds onderweg. Zij vormen de vaste staf en zullen in La Courtine optreden als de 'vijand'.

De tocht naar La Courtine kost de colonne zo'n 150.000 liter benzine. Met tussenruimte bedraagt de colonne ca. 70 km (!) en het duurt ongeveer twee uur voordat alle wagens een bepaald punt gepasseerd hebben. De colonne rijdt zo'n 40 km per uur. Op moeilijke punten in de weg zorgen marechaussees voor verkeersbegeleiding; bovendien heeft iedere bestuurder een uitgebreide en zeer gedetailleerde tijdstabel waarop hij van minuut tot minuut kan lezen waar hij op een bepaald tijdstip moet zijn. In een apart wegenkaartenboek staan plattegronden van steden aangegeven en de bestuurder kan daarook in zien hoe hoog viaducten zijn, of er veel bochten in de weg voorkomen en of de afdalingen steil zijn.

DE EERSTE DAG, DONDERDAG 2 JULI 1959

De grote massa van de 13^e gevechtsgroep (14^e, 16^e, 17 bataljon infanterie en 12^e afdeling veldartillerie, 7 decemberdivisie) vertrekt op donderdagmorgen 2 juli om 5.35 precies vanuit Oirschot: 2400 man en ca. 460 Daf-voertuigen. De militairen zijn op 1 juli al aangekomen en hebben in tenten op de hei en in de legerplaats overnacht. Opmerkelijk is dat vrijwel elke Nederlandse krant een verslaggever meestuurt.

Om 06.09 passeerden de eerste wagens (allen benummerd met het getal NL 02 = datum) de Belgische grens even ten zuiden van Valkenswaard, waar tientallen familieleden de passerende soldaten stonden uit te juichen. Om 09.00 uur reed het voorste deel van de colonne door Namen. Enkele tientallen kilometers verder, vlak voor de grens werd een pauze van 50 minuten gehouden. Op de wegen werd het steeds drukker, ook al omdat in Brussel, in de St. Goedele, het huwelijk van prinses Paola en prins Albert werd voltrokken, maar de in grote getale aanwezige Belgische politie loodste de wagens door het verkeer. Volgens sommige kranten om half twaalf, volgens andere om een minuut over twaalf, een minuut te laat, passeerde de kop van de colonne de Frans/Belgische grens bij Gue d'Hosses. Toegejuicht door in grote getale opgekomen Franse schooljeugd. Om 15.00 arriveerde de colonne in Mourmelon.

DE TWEDE DAG, VRIJDAG 3 JULI 1959

Om half zes 's-ochtends beginnen de eerste Daf-trucks weer te rijden. Het wordt een hete dag, zonder bijzondere obstakels, hoewel sommige van de 1000 door de marechaussee neergezette waarschuwborden anders doen vermoeden "Let op" en "Is iedereen wakker". De laatste honderden meters naar Bourges zijn zorgvuldig bewegwijzerd: "over vijf minuten uitstijgen" en iets verder "over drie minuten uitstijgen"; dan "bent u klaar?" "over 500 meter bivak" waarna een jeep met het bord "volg maar" de wagens begeleidt naar vakken die met witte linten zijn uitgezet. Een beetje stijf, vermoeid en puffend van de warmte kruipen de militairen uit de trucks en zetten hun tentje op op de schietbanen van La Polygone, net even buiten Bourges. Binnen een uur verrijst een Nederlands tentendorp met 1500 tentjes. Om zes uur in de avond werden de laatste paaltjes in de grond geslagen. Inmiddels zijn de wagens al weer volgetankt op het benzinelaadstation en staan alweer in goede volgorde gereed voor de laatste etappe. Honderd kwartiermakers hebben ervoor gezorgd dat overal latrines staan en met springstof zijn er gaten in de rotsige bodem gemaakt voor het afval. Midden in het kamp staat de 'melkkoe', een paal vol stopcontacten waar een gros man zich tegelijk kan scheren. Een mannetje uit Bourges verkoopt staafijs en gekoelde drank en tussendoor hoor je uit de geluidswagen van commandant De Brauw bevelen klinken. De commandant probeert ook de soldaten voor het eerst Frans te laten eten maar de klaargemaakte artisjokken ('waterlelies van De Brauw') vallen niet in goede aarde. De stemming is desondanks opperbest.

DE DERDE DAG, ZATERDAG 4 JULI 1959

Omstreeks half zes vertrekken de eerste wagens richting het einddoel La Courtine. Na zes uur rijden en met acht minuten voorsprong op het schema passeren ze onder grote belangstelling de smalle straatjes van Aubuisson, toegewuifd door tientallen Franse dames. Op tijd arriveert de colonne eindelijk in La Courtine, zonder ongelukken en zonder vertraging. Slechts één procent van het materieel kreeg met mankementen te maken, maar alle reparaties konden ter plekke worden verricht. De soldaten worden welkom geheten door commandant H.G.M. Bouwman, die samen met 90 officieren, 155 onderofficieren en 670 soldaten de vaste bewoners vormen. Zij blijven tenminste 9 weken in La Courtine. In totaal zijn er zaterdagmiddag 6167 militairen op Franse bodem.

's Avonds krijgen de soldaten de mogelijkheid om te passagieren. Binnen de kortste keren is het dorp overspoeld door Nederlandse soldaten. Na drie uur moesten veel winkeltjes het bordje 'uitverkocht' voor de ramen hangen. De cafés zaten stampvol, zingende militairen bestelden literflessen wijn, lallend liepen ze door de straten van het dorpje en regelmatig hoorde je het gerinkel van gebroken glas. Het dagblad Trouw meldt: *Deze eerste vrije avond in Frankrijk – er waren een paar duizend man op de been – in La Courtine werd op zo'n onfatsoenlijk uitgelaten wijze doorgebracht, dat velen zich schaamden voor het wangedrag van hun kameraden. Samen met de Franse gendarmerie patrouilleerde de marechaussee met drie jeeps door het dorp, zodat vechtpartijen achterwege bleven. Wel werden enkele jonge officieren lastig gevallen door soldaten. De inwoners van dit dorp, die niet aan de soldaten verdienden, uitten in bedekte termen hun misnoegen en geërgerde verwondering over dit optreden*" Slechts een militair krijgt arrest, de commandant van het kamp, kolonel H. Bouwman, ziet een en ander door de vingers, maar waarschuwt dat in het vervolg dronkenschap wordt bestraft met zwaar arrest en inhouding van soldij

DE VIERDE DAG, ZONDAG 5 JULI 1959

Na het zaterdagse vertier begint op zondag het gekanker. Het eten op deze eerste volle dag in La Courtine is minimaal, slechts een broodmaaltijd met een klein stukje worst. Het betreft een gevechtsrantsoen, zo meldt de leiding, vanaf maandag wordt een goede maaltijd beloofd. Ook de kantineprijzen vonden de soldaten te hoog: een kopje koffie kost 24 cent en ook de cola is duur; chocolademelk, limonade en bier 10 cent of meer hoger dan in Nederland. De slaapvertrekken van de soldaten zien er morsig uit en in de gebouwen hangt de geur van lysol; de Nederlandse Hygiënische Dienst heeft ruimschoots gespoten om de vlooiën te verdelgen. Als reden werd opgegeven dat voor de komst van de Nederlanders Marokkaanse soldaten het kamp uiterst smerig hebben achtergelaten. Het Vrije Volk van 6 juli meldt: *Zo vuil waren de slaapvertrekken dat een schoonmaakploeg van honderd Nederlandse militairen zes (de meeste kranten schrijven twee) weken achter elkaar tot diep in de avond in de weer is geweest om deze 'stallen' - zoals sommigen het uitdrukten - te ontsmetten en te ontdoen van kakkerlakken, luizen, vlooiën en muizen, die in de matrassen werden aangetroffen. De douches geven bij aankomst alleen koud water, aan warm water wordt gewerkt. De bedden zijn goed, er zijn geen kasten voor persoonlijke spullen, wel schappen. De latrines zijn gevestigd in het 'Colosseum', waar achter een reeks van halve deurtjes de tonnetjes staan. Daarnaast zijn er latrines gegraven, waar zand het water vangt en zeildoek dienst doet als afscherming. Als reactie op de kritiek zegt commandant Bouwman: "kankeraars sabel ik met een veeg neer".*

Wel is men te spreken over de dienst Welzijnszorg: circa 1500 soldaten zijn op excursie in de Auvergne en in het dal van de Dordogne, de rest van de soldaten maken wandelingen in de omgeving, gaan zwemmen of bezoeken het dorp.

Verder meldden diverse kranten dat er nu al een spion (een sujet) aanwezig is in La Courtine, die tracht bijzonderheden over de oefeningen te weten te komen: *Een communistische spion?* zo meldt het Vrije Volk, *Niet onmogelijk in deze arme streek van Frankrijk, waar het communisme welig tiert. Het kan echter ook een Algerijn zijn, want onder de Algerijnen in Frankrijk bevinden zich vele subversieve elementen. Daarom is ook de marechaussee extra op zijn hoede. Vooral het munitiedepot in La Courtine wordt scherp bewaakt.*

DE VIJFDE DAG, MAANDAG 6 JULI 1959

Om half zes vanochtend zijn de militaire oefeningen begonnen en de militairen op bivak gegaan. De Waarheid schrijft daarover op 6 juli: *Bij La Courtine zullen "realistische" oefeningen worden gehouden, zo is meegedeeld. Dit "realisme" bestaat o.a. uit een oefening waarbij verondersteld wordt, dat een atoombom is gegooid. Ook aan psychologische oorlogsvoering zal worden gedaan. Vliegtuigen zullen pamfletten uitwerpen, waarop pinupgirls staan afgebeeld met het onderschrift: "Geef u over. Zij wachten op U". Voorts zullen sommigen krijgsgevangenen worden aangetroffen met Russische (!) vlugschriften op zak!. Aan deze mededeling voegt de legerleiding trots toe: "Op deze wijze willen we de oorlogsomstandigheden van de moderne oorlog zo veel mogelijk trachten na te bootsen"* En twee dagen later meldt De Waarheid: *Nu weet zelfs soldaat Kalfstra uit Tietjerksteradeel dankzij tien jaar voorlichting van de Volkskrant, dat pin-up girls een onbekend artikel in de Sowjet-Unie zijn. Hij zal die krasse Sowjet-leugen niet geloven. Waarom zou hij ook, gezien het feit dat Frankrijk stikt van die girls. In elk geval staat nu wel vast dat de "psychologische" oorlogsvoering op hetzelfde peil staat als de boterhammen met margarine en de walmende latrines.*

De oefeningen hebben fonetische namen meegekregen. De oefeningen in bataljons en compagniesverband (tijdens de eerste twee weken) heten *zwar de parie, sachez savez* (op z'n Amsterdams, zachtjes 's avonds) *Komsie, Komsa* en de nachtoefening heet *rendez vous*. De verbindingdienst oefent onder de naam *kakeldoos*. In de derde week komt de hele gevechtstroep in actie bij de zgn. atoomaanval, nagebootst door het ontsteken van mengsels benzine en afgewerkte olie. Pipers en Beavers van de luchtmacht zullen de Russische pamfletten uitwerpen en er wordt met geruchten gewerkt.

Op maandag zijn de eerste brieven overgevlogen uit Nederland: 34.000 stuks en andersom gingen tienduizend kaarten op de bus. Het eten is inmiddels verbeterd: per dag wordt zo'n 2,5 koe opgegeten, 6 varkens, 2400 kg brood, 3600 kg aardappelen; 3000 liter volle melk, de aanvoer van groenten gaat nog moeizaam omdat die uit heel Frankrijk moet komen. Per dag per soldaat wordt er gemiddeld acht gevulde koeken gegeten die in drietonners uit Nederland worden aangevoerd. Per dag krijgen de soldaten per persoon: 600 gr. Brood; 125 gr. Rund of varkensvlees, ca. 250 fr. pp. pd.

TERUGKEER

Op 28 juli zijn 'onze' jongens weer thuis. Terwijl op zaterdag 25 juli 4000 nieuwe troepen arriveerden, vertrokken 4000 soldaten van de eerste groep; 2000 bleven achter in La Courtine om tegenspel te bieden aan de tweede groep. Langs de wegen in Brabant stonden veel mensen te zwaaien naar de terugkerende militairen. De legerstaf uit zich in lovende woorden over La Courtine. Uit militair oogpunt maar ook inzake algemene karaktervorming heeft La Courtine zeer bevredigende resultaten opgeleverd. Na de eerste groep volgden nog drie groepen dienstplichtige militairen en een aantal reserve-officieren. Opmerkelijk is dat de kranten over deze groepen nauwelijks of niet berichten.

La Courtine was in 1959 naast oefenterrein voor soldaten tevens een proefstation voor nieuw materieel en van nieuwe vormen van organisatie. In alle stilte zijn nieuwe legerverbanden beproefd, die een definitieve vorm krijgen in de nieuwe legerorganisatie van 1 november

1959: een gemototiseerd legerkorps (o.a. met de nieuwe YP 408 terreinwagens), bestaande uit twee divisies met drie gemechaniseerde en twee gemotoriseerde brigades.

Als op 1 november de laatste oefeningen zijn afgesloten is de conclusie van luitenant-generaal Gips dat er volgend jaar weer geoefend wordt in La Courtine. Verder meldt Gips dat La Courtine voor herhalingsoefeningen niet in aanmerking zal komen: *“gezien de betrekkelijk korte tijdsduur van deze oefeningen is het organisatorisch niet aantrekkelijk een dergelijke omvangrijke verplaatsing uit te voeren”*

NA 1959

La Courtine blijft tot 1964 dienst doen voor landmachtoefeningen. Dan stopt Defensie ermee, om allerlei redenen. Dat de Fransen de huur verhogen is er daar één van. Doorslaggevend is de afstand van La Courtine naar de plaats die Nederland is toegewezen om te verdedigen tegen een Russische aanval: de Noordduitse laagvlakte. Het duurt te lang voor de parate troepen hun stellingen innemen: daarmee wordst de paraatheidsoefening in La Courtine een bedreiging voor de feitelijke paraatheid in Duitsland. In 1970 en 1987 zullen er nog incidentele oefeningen worden gehouden, maar al in 1964 wordt in feite een periode afgesloten. Zoals uit de reportage van Andere Tijden blijkt, resteert in La Courtine de weemoed. Bij de middenstand die moet vaststellen dat de gouden dagen van 1959-1964 nooit meer tergekomen en bij de meisjes van La Courtine die nooit meer zullen meemaken dat er elke vier weken duizenden verse Nederlandse jongemannen worden aangevoerd.

Tekst: Gerard Leenders